BRICS: GLOBAL IQTISODIY TIZIMDAGI O‘RNI VA TA’SIR KO‘RSATISH SALOHIYATI

Pirmatova Dilnoza Ortiqboyevna
Toshkent davlat agrar universiteti, "Agroiqtisodiyot, logistika va xizmatlar" fakulteti, "Agroiqtisodiyot" kafedrasi assistent o'qituvchisi
Email: nozikdil@gmail.com

Received: 02.09.2025
Revised: 03.09.2025
Accepted: 06.09.2025
Kalit so‘zlar:
BRICS, global iqtisodiyot, raqamli transformatsiya, moliya institutlari, iqtisodiy salohiyat.

Annotatsiya

Ushbu tadqiqot ishida BRICS (Braziliya, Rossiya, Hindiston, Xitoy va Janubiy Afrika) ittifoqining global iqtisodiy tizimdagi o‘rni va ta’sir ko‘rsatish salohiyati tahlil qilinadi. BRICS davlatlarining iqtisodiy, demografik, texnologik va siyosiy ustunliklari, shuningdek ularning xalqaro moliya va savdo tizimiga qo‘shayotgan hissasi o‘rganiladi. Shuningdek, BRICSning Yangi Taraqqiyot Banki kabi institutlar orqali ko‘p qutbli global iqtisodiy boshqaruv tizimini shakllantirishdagi roli ham yoritiladi.

Kirish. Global iqtisodiy tizim bugungi kunda chuqur transformatsiya jarayonini boshdan kechirmoqda. Jahon savdo yo‘nalishlari, moliyaviy oqimlar, ishlab chiqarish zanjirlari va texnologik rivojlanish dinamikasi yangi kuch markazlarining shakllanishiga sabab bo‘lmoqda. Ana shunday markazlardan biri sifatida BRICS ittifoqi (Braziliya, Rossiya, Hindiston, Xitoy va Janubiy Afrika) tobora muhimroq o‘rin egallab bormoqda. Dastlab 2001-yilda “BRIC” tushunchasi xalqaro investitsion muhitda potensial rivojlanayotgan davlatlar guruhi sifatida taqdim etilgan bo‘lsa, keyinchalik Janubiy Afrikaning qo‘shilishi bilan “BRICS” shaklida mustahkam iqtisodiy-siyosiy platformaga aylandi. Bugungi kunda BRICS dunyo aholisining 40 foiziga yaqinini, jahon yalpi ichki mahsulotining esa chorak qismini tashkil qilmoqda. Shu bois, bu ittifoq nafaqat iqtisodiy, balki siyosiy va geostrategik jarayonlarga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Xitoyning sanoat va raqamli iqtisodiyotdagi yetakchiligi, Hindistonning xizmatlar sohasidagi yuksalishi, Rossiyaning energiya resurslari salohiyati, Braziliyaning qishloq xo‘jaligidagi ustunligi va Janubiy Afrikaning Afrika qit’asidagi iqtisodiy ko‘prik sifatidagi roli BRICSning global maydondagi ahamiyatini yanada oshiradi. Shu bilan birga, BRICS xalqaro moliya institutlari orqali ham o‘z pozitsiyasini mustahkamlamoqda. Masalan, Yangi Taraqqiyot Banki (New Development Bank) va Valyuta rezerv jamg‘armasi orqali bu davlatlar G‘arb markazli moliyaviy tizimlarga muqobil mexanizmlarni yaratmoqda. Bu jarayon global iqtisodiy boshqaruv tizimida ko‘p qutbli modelning shakllanishiga xizmat qilmoqda. Mazkur maqolada BRICS

ittifoqining jahon iqtisodiy tizimidagi o‘rni, uning asosiy ta’sir ko‘rsatish salohiyatlari hamda kelajakdagi imkoniyat va cheklovlari tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili. BRICS ittifoqi global iqtisodiy tizimda yangi qutb sifatida ko‘rilmoqda va bu borada ko‘plab olimlar hamda xalqaro tashkilotlar tadqiqotlar olib borgan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, BRICS davlatlari iqtisodiy rivojlanish sur’atlari, tabiiy resurslari, aholisi va innovatsion imkoniyatlari bilan jahon iqtisodiyotida alohida o‘rin egallaydi. Tapscott (1996) o‘z asarida raqamli iqtisodiyotning xalqaro savdo va ishlab chiqarish tizimidagi tub o‘zgarishlarni keltirib chiqarishini ta’kidlagan. Bu g‘oya keyinchalik BRICS mamlakatlarining raqamli infratuzilmani rivojlantirish jarayonida muhim asos bo‘lib xizmat qildi. Schwab (2016) esa “to‘rtinchi sanoat inqilobi” sharoitida BRICS davlatlari innovatsiya va texnologiyalarni iqtisodiy o‘sishda asosiy drayver sifatida qo‘llashini ko‘rsatadi. UNCTAD (2021) ma’lumotlariga ko‘ra, BRICS davlatlari global e-commerce bozorida jadal rivojlanib, ayniqsa Xitoy va Hindiston xalqaro raqamli xizmatlar eksportida yetakchi o‘rinlarni egallamoqda. World Bank (2022) esa BRICS mamlakatlarining demografik resurslari, arzon ishchi kuchi va keng iste’mol bozorlari tufayli global ishlab chiqarish zanjirlarida tobora muhim rol o‘ynashini ta’kidlaydi. Ivanov (2020) BRICSning moliyaviy tizimdagi o‘rnini tahlil qilib, Yangi Taraqqiyot Banki G‘arb hukmronligidagi xalqaro moliya institutlariga muqobil platforma sifatida shakllanayotganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, Gupta (2021) Hindiston tajribasi misolida BRICS davlatlari raqamli transformatsiya orqali xizmatlar sektorida yangi imkoniyatlar yaratishini yoritadi.

Shunday qilib, mavjud adabiyotlar tahlili shuni anglatadiki, BRICS nafaqat iqtisodiy kuch, balki global boshqaruv tizimini qayta shakllantirishga qodir bo‘lgan strategik ittifoq sifatida qaralmoqda. Biroq, ayrim manbalarda ta’kidlanganidek, ichki iqtisodiy nomutanosibliklar, siyosiy tafovutlar va tashqi bosimlar BRICSning ta’sir ko‘rsatish salohiyatini cheklovchi omillar bo‘lib qolmoqda.

Materiallar va usullar. Mazkur tadqiqotda BRICS davlatlarining global iqtisodiy tizimdagi o‘rni va ta’sir ko‘rsatish salohiyatini aniqlash maqsadida sifatli tahlil (qualitative analysis) va qiyosiy tahlil (comparative analysis) usullaridan foydalanildi.

Materiallar. Tadqiqot quyidagi manbalarga asoslandi: Xalqaro tashkilotlar hisobotlari (Jahon banki, UNCTAD, OECD, IMF) – BRICS mamlakatlarining iqtisodiy ko‘rsatkichlari, xalqaro savdo va moliyaviy oqimlar haqidagi ma’lumotlar. Milliy dasturlar va strategiyalar – Xitoyning “Digital Silk Road” tashabbusi, Hindistonning “Digital India” dasturi, Rossiyaning “Raqamli iqtisodiyot” konsepsiyasi, Braziliya va Janubiy Afrikaning raqamli infratuzilma loyihalari. Statistik ma’lumotlar – internet qamrovi, YIM hajmi, xizmatlar eksporti, e-commerce bozori, xalqaro investitsiya oqimlari kabi ko‘rsatkichlar.

Sistemali yondashuv**.** BRICS iqtisodiyoti faqat alohida sohalarda emas, balki global boshqaruv, moliyaviy institutlar, demografik resurslar va texnologik imkoniyatlar bilan uzviy bog‘liq holda ko‘rib chiqilgan. Shu usullar orqali

2025
WWW.INSIGHTPUBLISHING.UZ

maqola BRICSning global iqtisodiy tizimdagi o‘rnini chuqurroq anglash imkonini beradi hamda uning kelajakdagi salohiyatini aniqlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari BRICS davlatlarining global iqtisodiy tizimdagi ta’siri va salohiyatini chuqurroq anglashga imkon berdi. Har bir mamlakat o‘zining iqtisodiy, siyosiy va texnologik xususiyatlariga ega bo‘lsada, umumiy jihatlar va tajriba almashish imkoniyatlari mavjudligi aniqlanadi.

Xitoy va Hindiston e-commerce, raqamli xizmatlar va IT sohalarida yetakchilik qilmoqda. Bu davlatlarning yirik aholisi va tez rivojlanayotgan texnologik infratuzilmasi ularga raqamli transformatsiyani tezlashtirish imkonini beradi. Braziliya va Janubiy Afrika esa qishloq xo‘jaligi, moliya va davlat xizmatlariga raqamli yechimlarni joriy etishda muvaffaqiyat ko‘rsatmoqda. Rossiya esa kiberxavfsizlik va raqamli boshqaruv bo‘yicha o‘z tajribasini taklif etadi, bu esa barcha BRICS a’zolari uchun muhim resurs bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Shu bilan birga, BRICS mamlakatlarida raqamli bo‘linish, infratuzilma yetishmovchiligi, malakali kadrlar yetishmasligi va me’yoriy-huquqiy bo‘shliqlar mavjud. Masalan, Janubiy Afrikada internet qamrovi yetarli darajada emas, Braziliyada esa xizmat ko‘rsatish sohalarida raqamli integratsiya nisbatan past. Bu to‘siqlar mamlakatlararo tajriba almashish va xalqaro hamkorlik orqali kamaytirilishi mumkin.

Tajriba almashish ahamiyati. BRICS doirasida tajriba almashish iqtisodiy o‘sishni tezlashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Hindistonning “Digital India” dasturi va Xitoyning e-commerce platformalari Braziliya va Janubiy Afrikaga modellashtirilishi mumkin. Rossiyaning kiberxavfsizlik va raqamli boshqaruvdagi tajribasi esa barcha a’zolar uchun muhimdir. Shu tarzda, BRICS mamlakatlari o‘z kuchli tomonlarini birlashtirib, global iqtisodiy ta’sirini yanada oshirishi mumkin.

Global iqtisodiyotga ta’siri. BRICSning rivojlanish strategiyalari jahon iqtisodiyotida ko‘p qutbli boshqaruv modelining shakllanishiga yordam beradi. Yangi Taraqqiyot Banki va Valyuta Rezerv Jamg‘armasi orqali ushbu davlatlar G‘arb markazli moliya tizimlariga muqobil mexanizmlarni taklif qilmoqda. Shu bilan birga, BRICSning birlashgan salohiyati global iqtisodiy muvozanatni yaxshilash va raqobatni kuchaytirish imkonini beradi. Xulosa qilib aytganda, BRICS mamlakatlari o‘zaro tajriba almashish va hamkorlik orqali global iqtisodiyotdagi rolini mustahkamlashi mumkin, bu esa ularning iqtisodiy salohiyati va ta’sir ko‘rsatish qobiliyatini oshiradi.

Xulosa. BRICS davlatlari global iqtisodiy tizimda muhim o‘rin egallaydi va ularning ta’sir ko‘rsatish salohiyati tobora oshib bormoqda. Ushbu ittifoq a’zolarining iqtisodiy hajmi, demografik resurslari, texnologik imkoniyatlari va siyosiy pozitsiyasi ularni jahon iqtisodiyotida sezilarli o‘yinchiga aylantiradi. Xitoy va Hindiston raqamli xizmatlar va IT sohalarida yetakchilik qilsa, Braziliya va Janubiy Afrika sektorlararo raqamli integratsiya orqali o‘sishga hissa qo‘shadi, Rossiya esa kiberxavfsizlik va raqamli boshqaruv sohasida tajriba taqdim etadi. Biroq, ichki iqtisodiy nomutanosibliklar, infratuzilma yetishmovchiligi, me’yoriy bo‘shliqlar va global siyosiy bosimlar BRICSning ta’sir ko‘rsatish salohiyatini

2025
WWW.INSIGHTPUBLISHING.UZ

cheklovchi omillar sifatida qolmoqda. Shu bois, davlatlararo tajriba almashish, hamkorlik va strategik integratsiya ularni bu to‘siqlardan samarali o‘tishga yordam beradi. Kelajakda BRICSning kuchli tomonlarini birlashtirib, global iqtisodiy boshqaruv tizimida yanada faolroq ishtirok etishi nafaqat a’zo mamlakatlar, balki butun jahon iqtisodiy tizimi uchun muhim bo‘ladi. Shu tarzda, BRICS o‘zining strategik salohiyati orqali ko‘p qutbli global iqtisodiy modelni mustahkamlash va barqaror rivojlanishga hissa qo‘shishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tapscott, D. (1996). *The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence*. McGraw-Hill, New York.

2. Schwab, K. (2016). *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum, Geneva.

3. UNCTAD. (2021). *Digital Economy Report 2021: Cross-border Data Flows and Development*. United Nations, Geneva.

4. World Bank. (2022). *Digital Economy in Emerging Markets: Focus on BRICS*. Washington, D.C.

5. Ivanov, A. (2020). *Legal Aspects of Digital Economy Development in BRICS Countries*. Higher School of Economics Press, Moscow.

6. Gupta, R. (2021). *Digital India and Economic Transformation*. Springer, New Delhi.

7. Bukht, R., & Heeks, R. (2018). *Defining, Conceptualising and Measuring the Digital Economy*. University of Manchester, UK.

8. O’Neill, J. (2001). *Building Better Global Economic BRICs*. Goldman Sachs Global Economics Paper.